

חדושי תורה

א. "מכת מרדות באסור דאוריתא" - הרב שלום קליין

ב. בדיקה לבעלת וסת קבוע - ביאור דיבר השו"ע - הרב שמעון לפיד

ג. שיטת רש"י בשליחות במקום שהב לאהרים - עוז ורד

מכת מרדות באסור דאוריתא - אורחות חיים הל' שבת הרב שלום קליין

לפני זמן החלה קבוצת אברכים בישיבתנו לעסוק בהוצאה מחדש של הספר אורחות חיים שחבר ר' אהרון הכהן שחי בתחילת האלף השישי בפרובינציה והנודע (בטעות) כר' אהרון הכהן מליניל.

אנו עוסקים עתה בהל' שבת, ודוגמא להערה אנו מביאים להלן. עיקר העבודה היא השואת כתבי היד ובעיקר השלמת הספר בתוספות ובשנויים מכת"י שניתן לראות כמהדורה אחרת של הספר. ועל כך יש לעבוד כמובן בהרחבה, ונעשה זאת אי"ה בבוא העת.

בדוגמא שלהלן המטרה לעמוד על החדוש הענייני שבספר שלפנינו. ידוע, ומתוך העסוק בספר הדבר מוכח, שרבינו לא חדש הרבה ועיקר ענינו של הספר לסכם את ההלכות, כאשר היסוד והבסיס לספר הוא דברי הרמב"ם. במשנה תורה, ועליהם תוספת מחכמי אשכנז ופרובינציה בדורות שאחריו. ובכ"ז אין בהמד"ר ללא חדוש. וננסה להוכיח זאת להלן.

אורחות חיים הלכות שבת סעיף ב'

"וכן כל מקום שנאמר אין עושין דבר זה או אסור, לעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות. ואם נאמר מותר ר"ל שמותר לעשותו לכתחלה וכל מקום שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום אין מכין אותו כלל.¹ כל מי שחלל שבת במזיד בלא התראה בדין הוא דלא סגי במלקות ולא נאמר מלקות אלא בחייבי לאוין או כריתות אבל בשבת שזדונו סקילה בהתראה וזרת בלא התראה לא חלכך ילקו אותו כדי שלא יהא חוטא נשכר".²

¹ כל מקום... אותו כלל - רמב"ם שבת פ"א ה"ב - ח"ד.

² מי שחלל שבת במזיד - חוטא נשכר - פסקה זו מובאת באוצה"ג עירובין ס' כה ד"ה מי שחלל ומועתקת מהמנהיג הל' שבת (הוצאת מו" הרב קוק עמ' קכז,

לוין אפשטיין עמ' 162), ומשם נראה שהמקור הקדום יותר הוא ס' העתים ה' ערובי תחומין ס' ל (עמ' 47). עוד באוצה"ג שם ובשבת ס' תסד גאוניס נוספים שלדעתם לוקים בחלול שבת במזיד.

יש לעמוד על ב' שאלות מרכזיות (1) האם חל' זו דוקא בחל' שבת שעונשה מיתת בי"ד או גם בחל' נוספות שעונשן כרת. ואפשר שבחן קימת חלכה זו מק"ו שהרי שייך שם עונש מלקות מדינא כשעובר במזיד (והתראה. 2) האם יכולה החלכה להתיישב עם דעת הרמב"ם.

בריש הלכ' יו"כ בחשואה בין חל' שבת ליו"כ אומר רבינו: "וכל דבר שאסור לעשותו ביו"כ ואם עשה מכין אותו מכת מרדות כדרך שמכין אותו בשבת". מכאן יש ללמוד שלדעת רבינו דין מכת מרדות בחלכ' שבת ויו"כ הוא אחד. בין אם מדובר באסורי תורה שבשבת עונשם במזיד והתראה מיתת בי"ד, וביו"כ עונשם כרת, ובין אם עבר על אסורי דרבנן בשבת וי"כ.

וכיון שרבינו כלל יחד אסורי דאורייתא ודרבנן ביו"כ ודימה אותם לחלכות המקבילות בשבת ממילא גם ביחס לתנאים, חיוב המלקות יתקיים בכל האסורים באותם תנאים. וכיון שביחס לאדם העובר על איסור שבת במזיד נאמר במפורש בחלכ' שבת שמדובר במזיד בלא התראה א"כ גם באיסורי דרבנן שלוקים עליהם מרדות כשעושה בזדון כפי שצטט רבינו מדברי הרמב"ם בריש חל' שבת, פירוש הדבר בלא התראה.

מסקנה זו אמורה כלפי דברי הרשב"ש בשו"ת ס' תרי שעמד על החלכות השונות בחן פסק הרמב"ם שיש מלקות בעובר על איסורי דרבנן. לדעתו יש להבחין בין החלכות בהן מתבטא הרמב"ם שמדובר בעושה בזדון לחלכות האחרות שאין תנאי זה כתוב בהן. בג' מקומות בחלכות שבת ועריות ציין הרמב"ם שמדובר במעשה זדון, ודייק הרשב"ש שחייב שם דוקא כאשר התרו בעובר. אחת

בחלכות אלו חייב מלקות דוקא בהתראה משום שבאותן חלכות התקנה כעין דאורייתא. ואחת מהן היא אסורי דרבנן בחלכ' שבת שבה עסקינן. ועי' ביד מלאכי ס' תנח ובשדה חמד אות מ' כלל קפב שעמדו על דברי הרשב"ש, ופקפקו בהם.

ומדברי רבינו כאמור מוכח שלדעתו זדון האמור בדברי הרמב"ם באסורי דרבנן בשבת פירושו כמזיד בלא התראה במחלל שבת מדאורייתא ודלא כרשב"ש ואם נשאל מדוע קרא לכך הרמב"ם זדון? נשיב שהכוונה למעט מציאות של שוגג שהעובר אינו יודע שעובר על האסור.

אולם ביחס לשאלתנו השניה האם סובר הרמב"ם שגזרו מלקות במחלל שבת ויו"כ באסורי דאורייתא? ברוב החלכות המנויות בתשובת הרשב"ש שם מדובר באסורי דרבנן או אסורי דאורייתא שלא שייך באותו מעשה עונש בבי"ד

כדוגמאת חצי שעור או לאו הניתק למעשה וכו'. וע"ש שטרך למצוא מקור מפורש בש"ס לכל אותם חיובים, ומכל אותן הלכות אין ללמוד לענייננו. אולם מהלכה אחת המוזכרת שם נר' שלדעת הרמב"ם שייך כללית דין מלקות באסורי דאורייתא, כשדוגמתם עונשים בבי"ד.

בפי"ח מהלכי סנהדרין ח"ה נאמר: "מי שעבר על איסור כרת או מיתת בי"ד והתרו בו וחרכין בראשו... וכל אלו שלא קבלו עליהן חתראה מכין אותן מכת מרדות הואיל וחטאו מכל מקום אפילו על איסור של דברי סופרים מכין אותן מכת מרדות". ונראה מכאן שלדעת הרמב"ם שייך דין מכת מרדות כללית הן באסורי תורה והן באסורי דרבנן ואף באיסורים ששייך הם עונש בי"ד. ולא עוד אלא שמלשון הרמב"ם נראה שמהעובדה ששייך להלקות באסורי דרבנן למד בק"ו שיש להלקות גם בדאורייתא.

מקור נוסף בדברי הרמב"ם שלוקים באסורי תורה הובא בפרוש בינה לעיתים על דברי ס' העיתים, שהוזכרו לעיל שם הביא מפרוש המשנה לרמב"ם חולין פ"א מ"ב ד"ה חכל, שמלקין את המחלל שבת. ומוכח א"כ שלדעתו יש להלקות המחלל שבת בזדון.

ונראה שמדברי רבינו האו"ח בסוף הלכות דיינים ד"ה כתב הרמב"ם ז"ל יש מקור למכת מרדות בדאורייתא ובדרבנן. את דברי הגמ' סנהדרין (מו א) "תניא ראב"י אוי שמעתי שבי"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על ד"ת אלא כדי לעשות סייג לתורה" מסביר רבינו שם: "לא לעובר על ד"ת כגון העובר על עשה ולא תעשה הנתק לעשה דלאו בר מלקות הוא מן התורה ומלקין אותו שהרי עובר על ד"ת ממש הוא, אלא אפילו לעשות סייג לתורה כלומר שעוקר דבר שתקנו ז"ל". וממילא לדבריו יש מקום למלקות בדרבנן וק"ו בדין תורה וכדברי הרמב"ם בהל' סנהדרין הני"ל.

פרוש זה שונה מפרוש רש"י שם "שמעתי מרבתי, שבי"ד מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה, שלא מן התורה ושלא שיתכוננו לעבור על ד"ת לבד מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב, אלא מפני צורך השעה". לרש"י ולא לעבור וכו' משמעותו הסבר לתקנת חכמים במכות, ולרבינו זוהי רבותא שתקנת מכת מרדות אף כשהאסור מדרבנן. וכדברי הרמב"ם הני"ל בהלכות סנהדרין. ולא מצאנו חבר לרבינו בפרוש זה בגמ' שם.